

PROMOVIRANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI I BORBA
PROTIV RODNO ZASNOVANOG NASILJA I STEREOTIPA KAO
SREDSTVO BORBE PROTIV TRGOVINE LJUDIMA

Finansirano
od strane Evropske unije
i Vijeća Evrope

COUNCIL OF EUROPE

Implementirano
od strane Vijeća Evrope

PROMOVIRANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI I BORBA PROTIV RODNO
ZASNOVANOG NASILJA I STEREOTIPA KAO SREDSTVO BORBE PROTIV
TRGOVINE LJUDIMA

Pripremile:
Ivana Radović
Lejla Gačanica

Decembar 2022.

Vijeće Evrope

Izdanje na engleskom jeziku:

Promoting gender equality and combating gender-based violence and stereotypes as means of combating trafficking in human beings

Ova publikacija je izrađena uz finansijsku podršku Evropske unije i Vijeća Evrope, u okviru zajedničkog projekta „Prevenција i borba protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“. Stavovi izraženi u publikaciji ne predstavljaju nužno zvanične stavove Evropske unije ili Vijeća Evrope.

Reprodukcija odlomaka (do 500 riječi) je odobrena, osim u komercijalne svrhe, sve dok se čuva cjelovitost teksta, odlomak se ne koristi izvan konteksta, ne pruža nepotpune informacije ili ne dovodi na drugi način u obmanu čitaoca u pogledu prirode, opsega ili sadržaja teksta. Izvorni tekst uvijek mora biti priznat na sljedeći način „© Vijeće Evrope, 2022“.

Svi ostali zahtjevi koji se tiču reprodukcije/prevoda cijelog ili dijela dokumenta, trebaju se uputiti Direktoratu za komunikacije Vijeća Evrope (F-67075 Strasbourg Cedex ili putem e-maila na: publishing@coe.int).

Naslovna fotografija: *Shutterstock*

Redakcija teksta ove publikacije radi ispravke tipografskih i gramatičkih grešaka nije rađena.

© Vijeće Evrope, decembar 2022.

Sva prava zadržana.

Licencirano Evropskoj uniji pod uslovima.

Sadržaj

Pojmovnik.....	3
1. Uvod	6
2. Kontekst u Bosni i Hercegovini	7
2.1 Trendovi u rodno zasnovanoj diskriminaciji i nasilju	7
2.2 Trendovi u trgovini ljudima	8
2.3 Uključivanje rodne perspektive u državni okvir	9
3. Usvajanje rodno osjetljivog pristupa u borbi protiv trgovine ljudima	10
3.1 Rodna dimenzija trgovine ljudima	10
3.2 Alati za uključivanje rodne perspektive u politike i mjere borbe protiv trgovine ljudima ..	12
3.3 Obeshrabrivanje potražnje za određenim oblicima iskorištavanja	14
4. Usvajanje rodno osjetljivo pristupa u pružanju zaštite žrtvama trgovine ljudima	14
4.1 Rodno osjetljiva identifikacija žrtava	14
4.2 Rodno osjetljiva komunikacija sa žrtvama	15
4.3 Rodno osjetljive usluge za žrtve	17
5. U fokusu	21
5.1 Kriza pandemije bolesti COVID-19	21
5.2 Tehnološki potpomognuta trgovina ljudskim bićima	21
5.3 Migracije i humanitarna kriza	22
6. Brzi vodič: Kako koristiti rodno odgovornu prizmu?	24
Preporučeni materijali za bolje razumijevanje rodno osjetljivog pristupa u borbi protiv trgovine ljudima	26
Bibliografija	26

Pojmovnik

Feminizacija migracija	Povećanje broja žena u migraciji dovelo je do određenih rodno specifičnih ranjivih oblika iskorištavanja, uključujući komercijalizaciju radnika u domaćinstvu i njegovatelja, trgovinu ženama radi seksualnog iskorištavanja i organiziranu migraciju žena radi braka.
Interseksionalnost	Analitički alat za proučavanje, razumijevanje i odgovor na načine na koje se rod i spol isprepliću s drugim osobnim karakteristikama/identitetima i kako te intersekcije doprinose jedinstvenim iskustvima diskriminacije.
Konvencija Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima	Konvencija o akciji protiv trgovine ljudima je stupila na snagu 1. februara 2008. godine. Cilj Konvencije je spriječiti trgovinu ljudima, zaštititi žrtve trgovine ljudima, krivično goniti trgovce ljudima i promovirati koordinaciju domaćih akcija i međunarodnu saradnju. Konvencija prepoznaje da je trgovina ljudima izrazito rodno određen fenomen i ona sadrži nekoliko snažnih referenci na rodnu ravnopravnost i uključivanje rodne perspektive – u članu 1, članu 5. i članu 6. poglavlja III. Mjere zaštite i promoviranja prava žrtava, garantirajući rodnu ravnopravnost, posebno u članu 17.
Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istambulska konvencija)	Istambulska konvencija je stupila na snagu 1. augusta 2014. godine. Konvencija pruža sveobuhvatan pravni okvir za sprečavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici, zaštitu žrtava i okončanje prakse nekažnjavanja počinitelja. Čvrsto se temelji na premisi da se nasilje nad ženama ne može iskorijeniti bez ulaganja u rodnu ravnopravnost i da zauzvrat samo stvarna ili suštinska rodna ravnopravnost i promjena stavova mogu uistinu spriječiti takvo nasilje. Istambulska konvencija sadrži posebne odredbe čiji je cilj unaprijediti rodnu ravnopravnost i status žena u društvu u zakonu i u praksi. Očekuje se da će te pravno obavezujuće obaveze (član 4. stav 2; član 6; član 12. stav 1; član 14) dati novi poticaj težnji za ravnopravnošću žena i muškaraca na nivou zemalja te pospješiti opći cilj zabrane diskriminacije žena, kako to zahtijeva Konvencija UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena.
Marginalizirane grupe	Različite grupe ljudi unutar određene kulture, konteksta koji su u riziku od višestruke diskriminacije zbog interakcije različitih osobnih karakteristika ili razloga, kao što su rod, spol, dob, etnička pripadnost, vjera ili uvjerenje, zdravlje, invaliditet, seksualna orijentacija, rodni identitet, obrazovanje ili dohodak.
Osnaživanje žena	U Eksplanatornom memorandumu uz Istambulsku konvenciju je objašnjeno da bi cilj svih mjera koje se odnose na zaštitu i podršku žrtvama [nasilja] trebao biti osnaživanje i ekonomska neovisnost žena žrtava takvog nasilja. To znači osigurati da su žrtve ili korisnici usluga upoznati sa svojim temeljnim i stečenim pravima i da mogu donositi odluke u poticajnom okruženju koje ih tretira s dostojanstvom, poštovanjem i senzibilnošću. Istovremeno, službe trebaju žrtvama usaditi osjećaj kontrole nad svojim životom, što u mnogim slučajevima obuhvata rad na financijskoj sigurnosti, posebno ekonomskoj neovisnosti od počinitelja.
Procjena utjecaja roda	Alat politike za provjeru određenog prijedloga politike kako bi se otkrio i procijenio njegov diferencijalni učinak ili efekti na žene i muškarce tako da se te neravnoteže mogu ispraviti prije nego što se prijedlog odobri. Analiza iz rodne perspektive pomaže vidjeti da li su potrebe žena i muškaraca jednako uzete u obzir i zadovoljene tim prijedlogom. On omogućava kreatorima politika da izrade politike s razumijevanjem socioekonomske stvarnosti žena i muškaraca i omogućava da se politikama uzmu u obzir

	(rodne) razlike. Procjena utjecaja roda se može primijeniti na zakonodavstvo, planove politike, programe politike, budžete, konkretne akcije, prijedloge zakona i izvještaje ili pozive za istraživanje.
Ranjive grupe	Žene, djeca i osobe koje pripadaju ili se smatra da pripadaju grupama koje su u nepovoljnom položaju ili su marginalizirane.
Rod	Prema članu 3.C Istambulske konvencije, rod znači društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje određeno društvo smatra prikladnim za žene i muškarce.
Rodna analiza	Proučavanje razlika u uvjetima, potrebama, stopama sudjelovanja, pristupu resursima i razvoju, kontroli nad imovinom, ovlaštenjima za donošenje odluka itd. između žena i muškaraca s obzirom na dodijeljene rodne uloge. Jedan od ciljeva rodne analize je učiniti često zanemarene rodne razlike vidljivim i stvoriti preduvjete da bi kreatori politika razumjeli rodne nejednakosti u određenoj situaciji ili sektoru budući da ona ne samo da opisuje trenutno stanje rodnih razlika nego i istražuje njihove uzroke i posljedice.
Rodna evaluacija	Evaluacija koja se primjenjuje kao metoda uključivanja rodne perspektive koja uključuje pitanja rodne ravnopravnosti u ciljeve evaluacije, metodologiju evaluacije, pristupe i upotrebu.
Rodna perspektiva	Analiza iz rodne perspektive pomaže vidjeti da li su potrebe žena i muškaraca podjednako uzete u obzir i zadovoljene [određenim] prijedlogom. Ona omogućava kreatorima politika da izrade politike s razumijevanjem socioekonomske stvarnosti žena i muškaraca i omogućava da se politikama uzmu u obzir (rodne) razlike.
Rodna ravnopravnost	Prema Strategiji Vijeća Evrope za rodnu ravnopravnost za period 2018-2023 , rodna ravnopravnost podrazumijeva jednaka prava žena i muškaraca, djevojčica i dječaka, kao i jednaku vidljivost, osnaživanje, odgovornost i sudjelovanje, u svim sferama javnog i privatnog života. Ona također podrazumijeva jednak pristup i raspodjelu resursa između žena i muškaraca.
Rodna statistika	Zbir sljedećih karakteristika: podaci se prikupljaju i prikazuju razvrstani prema spolu kao primarna i ukupna klasifikacija; podaci odražavaju rodna pitanja – pitanja, probleme i zabrinutost u pogledu svih aspekata života žena i muškaraca, uključujući njihove posebne potrebe, mogućnosti ili doprinose društvu; podaci se temelje na konceptima i definicijama koje na odgovarajući način odražavaju različitost žena i muškaraca i obuhvataju sve aspekte njihovog života; metodama prikupljanja podataka uzimaju se u obzir stereotipi i društveni i kulturološki faktori koji mogu izazvati rodne pristrasnosti.
Rodni pokazatelj	Alati za praćenje rodnih razlika, promjena na osnovu roda i napretka prema ciljevima rodne ravnopravnosti. Rodno osjetljivi pokazatelji omogućavaju mjerenje promjena u odnosu između žena i muškaraca u određenom području politike, programu ili aktivnosti, kao i promjene u statusu ili položaju žena i muškaraca.
Rodni stereotipi	Prema Strategiji Vijeća Evrope za rodnu ravnopravnost za period 2018-2023, „Rodni stereotipi su unaprijed stvoreni društveni i kulturološki obrasci ili ideje prema kojima se ženama i muškarcima pripisuju karakteristike i uloge utvrđene i ograničene njihovim spolom. Rodni stereotipi predstavljaju ozbiljnu prepreku postizanju stvarne rodne

	<p>ravnopravnosti i doprinose rodnoj diskriminaciji. Takva stereotipizacija može ograničiti razvoj prirodnih talenata i sposobnosti djevojčica i dječaka, žena i muškaraca, njihovih obrazovnih i profesionalnih preferencija i iskustava, kao i životne mogućnosti općenito. Rodni stereotipi i proizlaze i uzrok su duboko ukorijenjenih stavova, vrijednosti, normi i predrasuda. Koriste se za opravdavanje i održavanje historijskih odnosa moći muškaraca nad ženama, kao i seksističkih stavova koji koče napredak u postizanju rodne ravnopravnosti.“</p> <p>Određeni stereotipi reproduciraju neželjene i štetne prakse i pridonose prihvatljivosti nasilja nad ženama. Član 12. stav 1. Istambulske konvencije predviđa iskorjenjivanje predrasuda, običaja, tradicija i drugih praksi koje se zasnivaju na ideji inferiornosti žena ili na stereotipnim rodnim ulogama kao opću obavezu sprečavanja nasilja nad ženama.</p>
Rodno neutralan	Nepostojanje različitog pozitivnog ili negativnog utjecaja na rodne odnose ili ravnopravnost žena i muškaraca.
Rodno odgovorno budžetiranje	Rodno budžetiranje znači uključivanje rodne perspektive u budžetski proces. Ono znači rodno zasnovanu procjenu budžeta inkorporirajući rodnu perspektivu na svim nivoima budžetskog procesa i restrukturiranje prihoda i rashoda u cilju promoviranja rodne ravnopravnosti.
Rodno osjetljive politike	Politike i programi koji uzimaju u obzir rodnu dimenziju, specifičnosti života žena i muškaraca u cilju eliminacije nejednakosti i promoviranja rodne ravnopravnosti, uključujući jednaku raspodjelu resursa.
Rodno sljepilo	Ignoriranje/nebavljenje rodnom dimenzijom (za razliku od rodne osjetljivosti). Neprepoznavanje da su uloge i odgovornosti žena/djevojčica i muškaraca/dječaka pripisane ili nametnute u određenim društvenim, kulturnim, ekonomskim i političkim kontekstima.
Rodno zasnovano nasilje	Prema članu 3.D Istambulske konvencije, rodno zasnovano nasilje nad ženama znači nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena ili koje nesrazmjerno pogađa žene.
Sekundarna viktimizacija	Javlja se kada žrtva trpi daljnju štetu ne kao direktan rezultat krivičnog djela, nego zbog načina na koji institucije i određene fizičke osobe postupaju sa žrtvom. Sekundarna viktimizacija može biti uzrokovana ponavljajućim izlaganjem žrtve počinitelju, ponavljajućem ispitivanjem o istim činjenicama.
Uključivanje rodne perspektive	Mjere, koraci i procesi koji se primjenjuju u planiranju, provedbi i praćenju zakona, podzakonskih akata, programa, projekata, aktivnosti i budžeta kako bi se uključila perspektiva rodne ravnopravnosti i osigurao jednak učinak i transformativni efekti na žene i muškarce, djevojčice i dječake, kao i svih različitih društvenih grupa među njima.
Višestruki stereotipi	Generalizirano gledište ili predodžba o grupama koja proizlazi iz pripisivanja atributa, karakteristika ili uloga na jednoj ili više osnova.
Žrtva	Svaka osoba za koju se otkrije i za koju se pretpostavlja da je žrtva trgovine ljudima, bez obzira na njen zvaničan status.

Dodatne informacije se mogu naći u [Pojmovniku rodne ravnopravnosti Vijeća Evrope](#) (mart 2016, revidiran u januaru 2022).

1. Uvod

Cilj ovog dokumenta je objasniti veze između trgovine ljudima i rodno zasnovanog nasilja i stereotipa i promovirati rodnu ravnopravnost, kao i podržati osnaživanje žena u politikama i praksama kao sredstvo borbe protiv korijenskih uzroka trgovine ljudima.

Prema postojećim podacima, žene i djevojčice čine većinu identificiranih žrtava trgovine ljudima. Ženama se trguje u svrhu seksualnog iskorištavanja, ali i radi prisilnog rada, služenja u domaćinstvu, prisilnog braka, prisilnog prosjačenja ili sudjelovanja u drugim krivičnim djelima koja su prisiljene učiniti. Žene i djevojke često su na meti jer su nesrazmjerno pogođene siromaštvom i diskriminacijom, faktorima koji im ometaju pristup zapošljavanju, mogućnostima obrazovanja i drugim resursima.

Ovaj dokument je naručen u okviru akcije „Sprečavanje i borba protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“ koja se provodi u okviru zajedničkog programa Horizontalni instrument Evropske unije i Vijeća Evrope za Zapadni Balkan i Tursku 2019-2022.

Urađen je prema preporuci Grupe eksperata Vijeća Evrope za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA) u svom drugom izvještaju¹ o provedbi Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, naglašavajući potrebu da vlasti ulože daljnje napore u tom području.

Stoga bi dokument trebao služiti promoviranju principa i poticanju pozitivnih koraka u stvaranju okruženja za smislene akcije za uključivanje rodne perspektive u domaće odgovore na trgovinu ljudima.

Potreba za sistematskom i kontinuiranom provedbom rodno odgovornih mjera u području trgovine ljudima direktno proizlazi iz postojećeg državnog pravnog okvira i obaveza Bosne i Hercegovine (BiH) prema međunarodnim konvencijama.²

¹ GRETA (2017). *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Bosnia and Herzegovina*. Dostupno na: <https://rm.coe.int/greta-2017-15-fgr-bih-en/1680782ac1>.

² Vidi: *Concluding observations on the sixth periodic report on BiH* available at: https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2019/11/CEDAW-C-BIH-Concluding-Observations-6_AsAdopted.pdf.

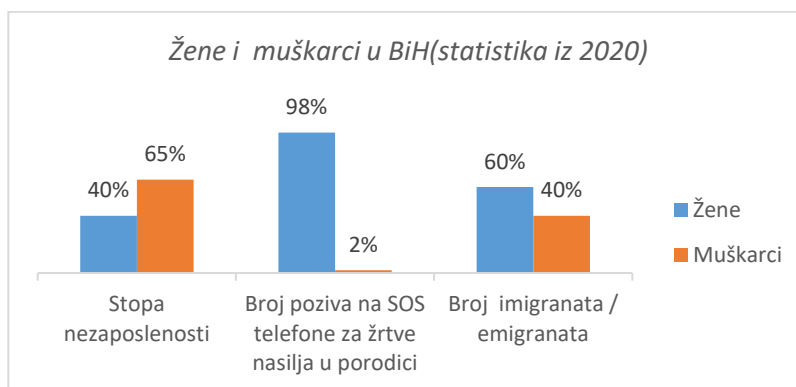
2. Kontekst u Bosni i Hercegovini

2.1 Trendovi u rodno zasnovanoj diskriminaciji i nasilju

Rodno zasnovano siromaštvo, nedostatak održivih mogućnosti zapošljavanja, nedostatak kontrole nad finansijskim resursima i ograničen pristup obrazovanju faktori su koji mogu pogoršati ranjivost žena i djevojčica na nasilje i trgovinu ljudima.

- Žene u BiH čine svega 37% od ukupnog broja novozaposlenih radnika. Muškarci zarađuju otprilike 16% više od žena, dok 15% svih zaposlenih žena radi za minimalnu plaću, u poređenju sa svega 7% muškaraca.
- Većina žena srednje do stare dobi dio je sive ekonomije bilo kao neprijavljene radnice ili isključivo obavljajući kućne poslove. Žene koje žive u ruralnim područjima često obavljaju neplaćene poslove, uključujući rad u poljoprivredi na porodičnim gazdinstvima.³
- Marginalizirane Romkinje imaju jednu od najnižih stopa zaposlenosti u regiji Zapadnog Balkana: svega 4% njih je bilo zaposleno u 2017. godini, u poređenju sa 19% muškaraca u populaciji marginaliziranih Roma.⁴

Prema biltenu „Žene i muškarci u BiH“⁵, žene su i dalje nedovoljno zastupljene na tržištu rada, izložene su rodno zasnovanom nasilju i sklonije su emigraciji:

³ Vrbaški, S. editor (2022). *Women's Rights in Western Balkans*, Kvinna till Kvinna. Dostupno na: <https://kvinna.tillkvinna.org/wp-content/uploads/2022/11/The-Kvinna-till-Kvinna-Foundation-Womens-Rights-in-Western-Balkans-2022.pdf>

⁴ UN Women (2021). *Country Gender Equality Profile of Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. Dostupno na: <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2021/7/UNW%20Country%20Gender%20Equality%20Profile%20BiH.pdf>

⁵ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2022). *Women and Men in BiH*. Sarajevo. Dostupno na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Biltenei/2022/FAM_00_2021_TB_1_EN.pdf

Rodno zasnovana diskriminacija i rodno zasnovano nasilje duboko ukorijenjeno u kulturološkim normama i patrijarhalnim stavovima koji normaliziraju takvo nasilje, doprinose ciklusu nasilja nad ženama i čine ih ranjivijim na trgovinu ljudima.

- 48% žena u BiH doživjelo je neki oblik zlostavljanja od svoje petnaeste godine života, uključujući nasilje od strane intimnog partnera, nasilje od strane osobe osim partnera, uhođenje i seksualno uznemiravanje.⁶
- Romkinje se suočavaju s najvećom diskriminacijom u ostvarivanju svojih prava, nasiljem u porodici, prisilnim ranim brakovima i prisilnim radom djevojčica.⁷

2.2 Trendovi u trgovini ljudima

Sljedeći novi trendovi u trgovini ljudima mogu se primijetiti u BiH:⁸

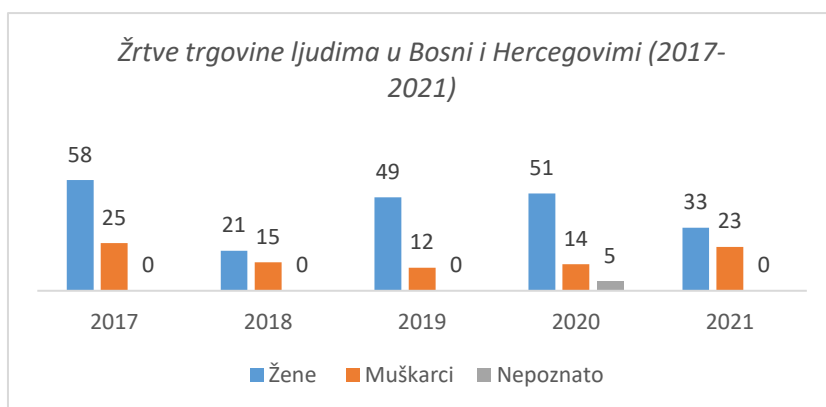
- 306 potencijalnih žrtava trgovine ljudima registrirano je od 2017. do 2021. godine u Bosni i Hercegovini. Postoje razlozi za vjerovanje da je stvarni broj žrtava značajno veći, a mnoge žrtve ostaju neotkrivene i stoga nisu obuhvaćene službenim brojkama.
- Više od dvije trećine (69,28%) svih potencijalnih žrtava bile su žene i djevojčice, a manje od jedne trećine (29,08%) muškarci (5 žrtava nije navelo rod – postotak iznosi 1,63%).
- Više od polovine (62,42%) registriranih žrtava trgovano je radi prisilnog prosjačenja, a zatim slijedi sedamnaest posto (17%) žrtava trgovanih radi seksualnog iskorištavanja.
- Djeca su činila više od polovine (62,42%) svih registriranih potencijalnih žrtava. Mnoga djeca iz romskih zajednica iskorištavana su u prisilnom prosjačenju, trgovini za seksualne svrhe i služenje u domaćinstvu u prisilnim brakovima.
- U 2021. godini bilo je 56 identificiranih žrtava. Od toga, 1 je bila žrtva trgovine seksom, 53 prisilnog prosjačenja, a 1 više vrsta iskorištavanja; 33 žena i 23 muškarca; 49 su bila djeca; a jedna je bila strana žrtva.⁹
- Velika većina žrtava bili su državljani Bosne i Hercegovine (92,16%), od kojih je većina bila predmet trgovine unutar zemlje.

⁶ OSCE (2019). *OSCE-led survey on violence against women: Bosnia and Herzegovina*. Dostupno na: https://www.osce.org/files/f/documents/3/5/423470_1.pdf

⁷ European Commission (2022). *Bosnia and Herzegovina Report 2022*. Dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/bosnia-and-herzegovina-report-2022_en

⁸ Council of Europe (2022). *Labour trafficking in Bosnia and Herzegovina: risk factors, trends and challenges*. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/sarajevo/publications1>

⁹ Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine. *Annual Reports of the State Coordinator for Anti-trafficking, 2017-2021*. Dostupno na: <https://elearning-thb.msb.gov.ba/documents?name=&fkDocumentCategoryId=0&pageNum=1&pageSize=12>

2.3 Uključivanje rodne perspektive u državni okvir

Politike i pristupi borbi protiv trgovine ljudima često su rodno slijepi, ne prepoznaju da muškarci i žene, dječaci i djevojčice nisu iskorištavani na isti način i nemaju iste potrebe za pomoći zbog njihovog oblika iskorištavanja. Stoga je ključno da se rodna dimenzija trgovine ljudima/specifični rizici trgovine prema rodu prepoznaju u svim aspektima djelovanja protiv trgovine ljudima, a posebno u politikama i mjerama prevencije i zaštite.

Rodna pitanja razmatraju se u relevantnom državnom okviru kako slijedi:

- Trgovina ljudima je krivičnim zakonodavstvom propisana kao krivično djelo. Krivični zakon Bosne i Hercegovine daje sveobuhvatnu definiciju trgovine ljudima u svrhu iskorištavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, kao i prisilnog rada ili prisilnih usluga te ropstva. Krivičnim zakonima Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta propisana je trgovinu ljudima u svrhu iskorištavanja prostitucijom ili drugog oblika seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada ili prisilnih usluga, ropstva ili njemu sličnog odnosa, služenja, odstranjivanja dijelova ljudskog tijela ili kakvog drugog iskorištavanja kao krivično djelo.
- Zakonima o radu propisane su preduvjeti zabrane radnog iskorištavanja, uključujući zabranu diskriminacije, kao i diskriminaciju na osnovu roda. Iako se u zakonima ne spominje eksplicitno „trgovina ljudima“, u njima se spominju „prisilni rad“ ili „obvezan rad“ i propisuje se zabrana „iskorištavanja radne snage“ i „diskriminacije“.
- Prema Strategiji za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini (2020-2023), odgovor zemlje na ovu pojavu treba uzeti u obzir rodno specifičan pristup: „Specifičnosti trgovine ljudima se posebno ogledaju u razlikama između trgovine muškarcima i trgovine ženama, koje su najvidljivije u oblicima iskorištavanja žrtava i metodama vrbovanja. Stoga mjere pomoći i podrške žrtvama moraju biti rodno specifične i poštovati različite potrebe muškaraca i žena kao žrtava“.

¹⁰ *ibid.*

- Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena sastavni je dio Ustava BiH. U članu 6 Konvencije propisana je obaveza država da “poduzmu sve odgovarajuće mjere, uključujući i zakonodavne, radi suzbijanja svih oblika trgovine ženama i iskorištavanja žena prostitucijom”.
- Gender akcioni plan BiH (2018-2022) u okviru strateškog cilja 1 sadrži mjere i aktivnosti u sedam prioritarnih područja za prevenciju i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja, uključujući trgovinu ljudima. Planom je prepoznata trgovina ljudima kao oblik rodno zasnovanog nasilja. Također je prepoznata potreba da javne institucije obrate posebnu pažnju na grupe u riziku od trgovine ljudima, uključujući žene iz romskih zajednica, žene s invaliditetom, migrantice i žene koje traže azil, kao i žene u stanju siromaštva/s niskim dohotkom.
- Zakon o zabrani diskriminacije jasno definira osnove po kojima je diskriminacija zabranjena – jedna od njih je rod, a odnosi se na pristup zapošljavanju, obrazovanju, stručnom usavršavanju, stanovanju, zdravstvenoj zaštiti, socijalnoj zaštiti.

3. Usvajanje rodno osjetljivog pristupa u borbi protiv trgovine ljudima

3.1 Rodna dimenzija trgovine ljudima

Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima¹¹ prepoznaje da je trgovina ljudima izrazito rodno zasnovan fenomen i sadrži nekoliko snažnih referenci na rodnu ravnopravnost i uključivanje rodne perspektive, naime u članu 1, 5. i 6. poglavlju III. Mjere zaštite i promoviranja prava žrtava, garantirajući rodnu ravnopravnost, a posebno član 17.

Direktiva EU protiv trgovine ljudima iz 2011. godine¹² u svojoj preambuli prepoznaje da je trgovina ljudima rodno specifičan fenomen i da se ženama i muškarcima trguje u različite svrhe; stoga bi mjere pomoći i podrške trebale biti rodno specifične gdje to odgovara. Osim toga, prema članu 1, Direktivom se uvode zajedničke odredbe za jačanje prevencije trgovine ljudima i zaštite žrtava trgovine ljudima, uzimajući u obzir rodnu perspektivu.

Prema Globalnom izvještaju UNODC-a o trgovini ljudima za 2020. godinu¹³, žene i djevojčice čine većinu identificiranih žrtava trgovanja ljudima. Naime, na svakih 10 otkrivenih žrtava u svijetu, oko pet su bile odrasle žene i dvije maloljetnice. Uglavnom su bile izložene seksualnom iskorištavanju. Ženama i djevojčicama se također trguje u svrhu prisilnog prosjačenja, prisilnog braka i prisilnog rada, uključujući rad u domaćinstvu.

Kao podsjetnik na definiciju roda – rod se odnosi na društveno oblikovane uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje određeno društvo smatra prikladnim za žene i muškarce.¹⁴ Što se tiče trgovine ljudima, ako se rod ne uzme u obzir pri izradi politika i programa za borbu protiv trgovine ljudima i planova zaštite žrtava trgovine ljudima, rezultat će biti slaba

¹¹ Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/197>

¹² Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 5. aprila 2011. o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava, dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011L0036&from=en>

¹³ UNODC (2020). *Global Report on Trafficking in Persons 2020*. United Nations. New York. Dostupno na: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/2021/GLOTIP_2020_15jan_web.pdf

¹⁴ Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u domaćinstvu, dostupna na: <https://rm.coe.int/168008482e>

identifikacija žrtava, osporeno krivično gonjenje, kao i poteškoće u procesu oporavka i reintegracije žrtava.

Broj muškaraca žrtava trgovine ljudima u porastu je zbog porasta slučajeva trgovine ljudima u svrhu radnog iskorištavanja. Kad bi se pretpostavilo da su žrtve trgovine ljudima samo žene, domaći akcioni planovi ne bi sadržavali preventivne mjere usmjerene na muškarce kao potencijalne žrtve; osobe na prvoj liniji odgovora na trgovinu ljudima ne bi bile obučene za prepoznavanje i preliminarno identificiranje muškaraca žrtava; tužitelji bi trgovinu ljudima počinjenu protiv muškaraca kvalificirali kao neko drugo krivično djelo; pomoć žrtvama ne bi bila prilagođena potrebama muškaraca koji su preživjeli trgovinu ljudima.

Kada je riječ o ženama i djevojčicama, primjer prisilnih brakova pokazuje kako kulturološke i tradicionalne prakse mogu prikriti trgovinu ljudima. Iako odrasli muškarci i dječaci također mogu biti prisiljeni na brak, prisilni brak pogađa pretežno žene i djevojčice i često je potkrijepljen patrijarhalnim normama.¹⁵

Međutim, postajanje žrtvom trgovine ljudima ne proizlazi isključivo iz toga što je žrtva ženskog ili muškog spola niti su sve ženske ili muške žrtve homogene skupine koje dijele slično iskustvo trgovine ljudima. Rod je samo jedna karakteristika koje se prepliće s drugim faktorima, kao što su dob, etnička pripadnost, rasa, socioekonomski status, obrazovanje, što sve zajedno donosi povlastice ili dovodi do diskriminacije/marginalizacije.

Komitet za prava djeteta smatra da su djevojčice, dječaci i djevojčice u stanju siromaštva, dječaci i djevojčice koji pripadaju manjinskim ili autohtonim zajednicama, dječaci i djevojčice s invaliditetom, djeca migranti, djeca s ulice, djeca u sukobu sa zakonom itd., ranjivi su na zlostavljanje i iskorištavanje jer zauzimaju marginalni položaj u društvu.¹⁶ U tim slučajevima, rod također igra značajnu ulogu i djeca se ne mogu promatrati kao homogena skupina.

Sve ove faktore treba uzeti u obzir prilikom pripreme politike i zakonodavstva protiv trgovine ljudima. U središtu izrade politika i zakonodavstva protiv trgovine ljudima trebao bi biti pristup utemeljen na ljudskim pravima i fokusiran na zaštitu žrtava, čiji je cilj doseći do isključenih, diskriminiranih i marginaliziranih segmenata stanovništva.

¹⁵ ILO (2022). *Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage*. Dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipecc/documents/publication/wcms_854733.pdf

¹⁶ Ravnø, CI (2009). *Intersectional Discrimination against Children: Discrimination against Romani Children and Anti-Discrimination Measures to address Child Trafficking*. United Nations Children's Fund (UNICEF). Dostupno na: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/iwp_2009_11.pdf

Trgovina ljudima kao fenomen opterećena je stereotipima.

Ti stereotipi nisu prisutni samo u široj javnosti nego i među stručnjacima za borbu protiv trgovine ljudima. Štetni su na mnoge načine. Rodni stereotipi prije svega sprečavaju identifikaciju i zaštitu žrtava trgovine ljudima.

Stereotipi koji muškarce predstavljaju kao moćna bića, a žene kao primarno potisnute u privatnu sferu uloga u domaćinstvu, pothranjuju zabludu u mnogim društvima da „muškarci migriraju, a ženama se trguje“.

Što se tiče žena i djevojčica, rodni stereotipi se presijecaju s kulturološkim i etničkim „običajima“ ili „tradicijama“ koje služe kao „opravdanje“ za određene oblike trgovine ljudima. To posebno pogađa Romkinje u odrasloj i maloljetnoj dobi, koje bi mogle biti žrtve trgovine ljudima, ali nisu identificirane kao žrtve i kao takve nisu dobile pomoć.

U predmetu M. i drugi protiv Italije i Bugarske (apelacija br. 40020/03), Evropski sud za ljudska prava kritizirao je postupanje talijanske policije u slučaju prisilnog braka, za koji je Sud prihvatio da je mogao predstavljati trgovinu ljudima. Sud je utvrdio da talijanske vlasti nisu pokrenule detaljnu istragu na temelju toga što su pogrešno okarakterizirale situaciju kao tradicionalni „romski brak“. Ovaj slučaj naglašava poteškoće s kojima se suočavaju žene iz određenih kategorija, poput onih iz romskih zajednica, kada pokušavaju doći do zaštite i pravde jer postojeće predrasude i stereotipi mogu djelovati kao prepreka.

Najčešći stereotipi s kojima se susreću žrtve trgovine ljudima odnose se na način na koji bi se one trebale ponašati i izgledati, uključujući poniznost, vidljivu depresivnost i ispoljavanje simptoma uznemirenosti (kao što je plač), pasivnost i neseksualiziranost.¹⁷ Važno je biti svjestan tih stereotipa i individualnih predrasuda te ih nastojati dekonstruisati. Adekvatna obuka o rodnim aspektima trgovine ljudima i pitanjima rodne ravnopravnosti za svo relevantno osoblje ključna je za izbjegavanje stereotipiziranja i pogrešnog tumačenja nekoliko aspekata trgovine ljudima.

3.2 Alati za uključivanje rodne perspektive u politike i mjere borbe protiv trgovine ljudima

Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, čija je BiH potpisnica, zahtijeva promoviranje rodne ravnopravnosti i uključivanje rodne perspektive u razvoj, provedbu i procjenu politika, programa i mjera usmjerenih na prevenciju i zaštitu i promoviranje prava žrtava¹⁸. To uključuje korisne alate, kao što su:

- **Rodna analiza:** Prije izrade politike, programa ili mjere važno je provesti rodnu analizu. Rodna analiza treba uključiti analizu podataka, pokazati kako fenomen trgovine ljudima utječe na žene i muškarce, djevojčice i dječake, da li se i na koji način razlikuju njihova iskustva trgovine ljudima i da li i u kojoj mjeri postojeći instrumenti i sistemi odgovaraju na njihove rodno specifične ranjivosti i potrebe u interseksionalnosti s drugim ličnim karakteristikama.¹⁹

¹⁷ Yonkova, N. (2017). *Analysis of the Victims' Rights Directive from a gender perspective*. European Institute for Gender Equality. Dostupno na: <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/analysis-eu-directives-gendered-perspective>

¹⁸ Članovi 1, 5, 6, 17.

¹⁹ Gačanica, L. (2020). *Gender analysis of the anti-trafficking system in Bosnia and Herzegovina, commissioned by the joint EU/CoE action "Preventing and Combating Trafficking in Human Beings in Bosnia and Herzegovina"*.

- **Procjena rodnog utjecaja** bi se trebala koristiti u vrlo ranoj fazi izrade svake politike, odnosno prilikom njenog koncipiranja. Metode procjene rodnog utjecaja uključuju evaluaciju, analizu ili procjenu zakona, politike ili programa koji omogućava utvrđivanje vjerovatnoće da će određena odluka imati negativne posljedice na stanje ravnopravnosti žena i muškaraca. Središnje pitanje je: *Da li zakon, politika ili program smanjuje, održava li ili povećava rodnu nejednakost između žena i muškaraca?*
- **Rodni pokazatelji:** izrada pokazatelja omogućava mjerenje promjena vezanih za rod tokom vremena. Rodni pokazatelji mogu biti kvantitativni i kvalitativni. Kvantitativni rodni pokazatelji se zasnivaju na statistici razvrstanoj po rodu (% povećanja broja identificiranih žena; % ranjivih djevojčica s kojima je uspostavljen kontakt i kojima je pružena pomoć; % povećanja budžetskih izdvajanja za ciljne inicijative za rješavanje i smanjenje siromaštva. Kvalitativni rodni pokazatelji prate sadržaj i kvalitetu promjene tokom vremena, na osnovu iskustava, stavova, mišljenja i osjećanja žena i muškaraca.
- **Statistika razvrstana po rodu i dobi:** svi prikupljeni podaci o fenomenu trgovine ljudima - o žrtvama, počiniteljima, vrstama iskorištavanja, zemljama porijekla i odredišta, pomoći, krivičnom gonjenju, osuđujućim presudama itd. - trebali bi biti razvrstani barem po dobi i rodu. To se odnosi kako na podatke prikupljene na državnom i nižim nivoima tako i na one prikupljene na nivou određenih institucija/organizacija. Podaci bi trebali biti uporedivi i redovno prikupljeni i objavljeni. Takvi podaci jasno pokazuju rodnu dimenziju trgovine ljudima i trebali bi se koristiti za rodno osjetljivu izradu politika i programiranje utemeljeno na dokazima, kao i za potrebe evaluacije.

GRETA je utvrdila da u BiH nedostaje relevantna statistika²⁰. Pozvala je vlasti da uspostave sveobuhvatan statistički sistem podataka koji se odnose na mjere zaštite i promoviranja prava žrtava, kao i na istrage, krivično gonjenje i presuđivanje u predmetima trgovine ljudima. Statističke podatke o žrtvama treba prikupljati od svih glavnih aktera na državnom, entitetskom i nivou distrikta i omogućiti njihovo razvrstavanje prema spolu, dobi, vrsti iskorištavanja, zemlji porijekla i zemlji u kojoj se iskorištavanje dogodilo. To bi trebalo biti popraćeno svim potrebnim mjerama za poštivanje prava subjekta podataka na zaštitu ličnih podataka, uključujući kada se od nevladinih organizacija koje rade sa žrtvama trgovine ljudima traži da dostave informacije za domaću bazu podataka.

Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Srbiji²¹ osnovan je 2012. godine kao centralna institucija socijalne zaštite odgovorna za konačnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima u Srbiji, na osnovu preliminarne identifikacije i izvještaja drugih aktera, kao i za koordinaciju usluga pomoći i podrške. Službena identifikacija od strane Centra daje status žrtve sa stanovišta kršenja ljudskih prava i nije vezana za postojanje krivičnog gonjenja. Centar čuva sveobuhvatne podatke o svim žrtvama trgovine ljudima identificiranim u Srbiji, razvrstane prema njihovoj dobi, rodu, vrsti eksploatacije, zemlji porijekla i zemlji odredišta. Stoga je u svakom trenutku moguće vidjeti koliko je muškaraca i žena, djevojčica i dječaka bilo izloženo kakvoj vrsti iskorištavanja, iz koje zemlje dolaze i gdje su iskorištavani. Ovi podaci su sadržani u izvještajima koje Centar redovno objavljuje na svojoj web stranici.²²

- **Rodno odgovorno budžetiranje:** da bi se desila bilo kakva promjena ili postigao učinak, zakon, politika ili programi nisu sami sebi dovoljni. Od iznimne je važnosti osigurati

²⁰ GRETA (2017). Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Bosnia and Herzegovina. Dostupno na: <https://rm.coe.int/greta-2017-15-fgr-bih-en/1680782ac1>.

²¹ Za više informacija vidi: <http://www.centarzztlj.rs/index.php>

²² Za više informacija vidi: <http://www.centarzztlj.rs/index.php/o-nama-2/statistika>

adekvatne resurse za njihovu provedbu. Iz rodne perspektive, to se prije svega odnosi na rodno odgovorno budžetiranje i obučene stručnjake.

3.3 Obeshrabrivanje potražnje za određenim oblicima iskorištavanja

Među mjerama koje država stranka Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima mora poduzeti su one usmjerene na obeshrabrivanje potražnje za određenim oblicima iskorištavanja, posebno žena i djece (član 6). Preventivne mjere u tom smislu trebale bi uključivati obrazovne programe za dječake i djevojčice tokom njihovog školovanja koji naglašavaju neprihvatljivost rodne diskriminacije i njene pogubne posljedice, važnost rodne ravnopravnosti i dostojanstvo i integritet svakog ljudskog bića.

Potražnja za uslugama koje pružaju žrtve trgovine ljudima prisutna je u slabo reguliranim sektorima, koje karakterizira neformalnost ili nezakonitost, s niskim profitnim maržama i niskim plaćama, nekvalificiranim ili sezonskim radnicima.²³ Potražnja se može smanjiti jačom regulacijom ovih sektora, pojačanim inspeksijskim nadzorom i podizanjem svijesti među preduzećima da ne koriste nelegalnu ili jeftinu radnu snagu.

*Naprimjer, što se tiče trgovine ljudima u svrhu radnog iskorištavanja, mjere prevencije i mjere za obeshrabrivanje potražnje trebale bi se fokusirati na bolje reguliranje procesa rada i zapošljavanja u BiH. To uključuje licenciranje agencija za posredovanje u zapošljavanju osim registracije u organu uprave i praćenja njihova rada.*²⁴

Mjere usmjerene na suzbijanje potražnje ne bi trebale direktno ili indirektno štetiti ženama i muškarcima (vidi u gornjem tekstu: procjena rodnog utjecaja). Također, dužnu pažnju treba posvetiti rodnim aspektima svake vrste iskorištavanja protiv koje se borimo, jer trgovina ljudima nikada nije rodno neutralna.

*Neke države članice EU (Švedska, Norveška, Island, Francuska) usvojile su zakone kojim je kriminalizirano korištenje usluga žrtava trgovine ljudima za seksualno iskorištavanje; druge su provele preventivne mjere usmjerene na smanjenje potražnje (naprimjer, Nacionalni biro za zaštitu pri Nacionalnoj policiji Irske (Garda) poduzima mjere osposobljavanja i podizanja svijesti u saradnji s nevladinim organizacijama kako bi se identificirale žrtve trgovine u svrhu seksualnog iskorištavanja i uputile na odgovarajuće službe) i mjere za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja (kao što je obuka i podizanje svijesti agencija za provedbu zakona).*²⁵

4. Usvajanje rodno osjetljivo pristupa u pružanju zaštite žrtvama trgovine ljudima

4.1 Rodno osjetljiva identifikacija žrtava

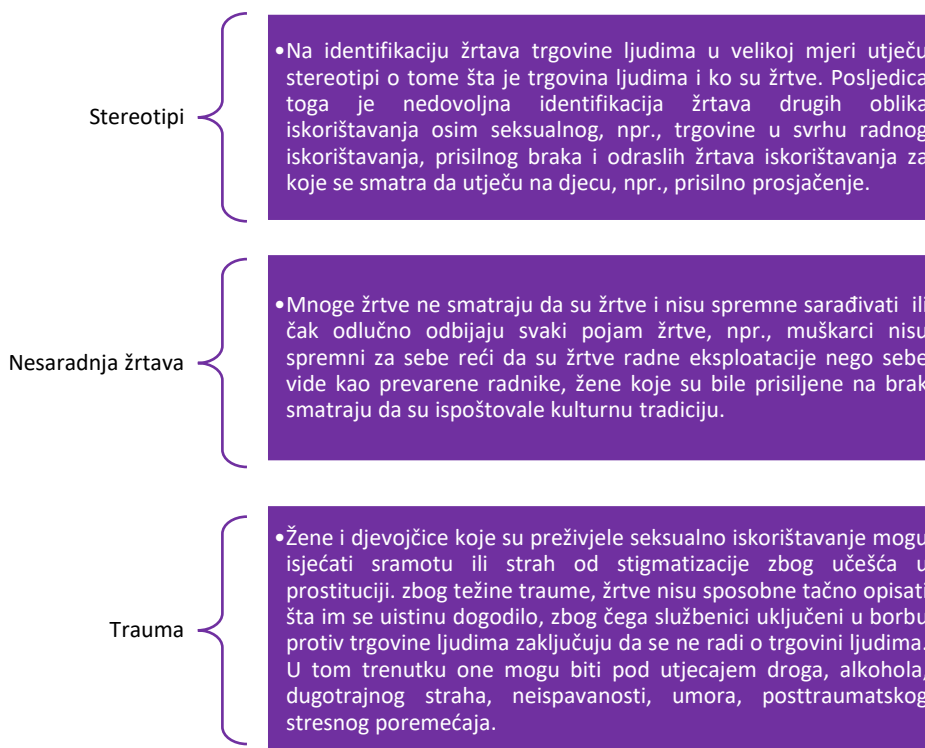
Identifikacija je formalni proces kroz koji se žena, muškarac, djevojčica ili dječak procjenjuje i evaluiraju kako bi se utvrdilo je li ona/on potencijalna/pretpostavljena žrtva trgovine ljudima i koje su njene/njegove neposredne potrebe u svrhu upućivanja na odgovarajuće

²³ USAID (2011). *Tackling the Demand that Fosters Human Trafficking*. Final Report.

²⁴ Council of Europe, *Labour trafficking in Bosnia and Herzegovina: risk factors, trends and challenges*.

²⁵ European Commission (2020). *Third report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (2020) as required under Article 20 of Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims* {SWD(2020) 226 final}. Dostupno na: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/third_progress_report.pdf

usluge pomoći. Zbog toga je uvijek bolje identificirati osobu kao potencijalnu žrtvu i kasnije to ispraviti nego ne identificirati i time je eventualno ugroziti. Faktori koji imaju najveći utjecaj na proces identifikacije mogu se razvrstati na sljedeći način:

*Prilikom identifikacije (potencijalnih) žrtava trgovine ljudima u migracijskim kretanjima trebalo bi pažljivo razmotriti složenu intersekciju rodnih i kulturoloških normi, traume povezane sa sukobom i nasiljem, kao i promjenjivu dinamiku moći ljudi u pokretu. U kontekstu mješovitih migracijskih kretanja u regiji Zapadnog Balkana, većina migranata su muškarcima. Međutim, mnogi službenici na prvoj liniji koji preliminarno identifikiraju (potencijalne) žrtve oslanjaju se na tradicionalne obrasce ranjivosti i slučajeve trgovine ljudima kojima se samo djevojčice i žene prepoznaju kao ranjive. Dječacima i muškarcima stoga možda neće biti pružena dovoljna pažnja da bi bili identificirani kao (potencijalne) žrtve trgovine ljudima. Standardnim operativnim procedurama, kao i pokazateljima za identifikaciju žrtava trebaju uzeti u obzir rodne specifičnosti, budući da su žrtve vjerovatno skrivene u mješovitim tokovima i populacijama.*²⁶

4.2 Rodno osjetljiva komunikacija sa žrtvama

Svaki relevantni akter (organi za provedbu zakona, inspektori rada, tužitelji, zdravstveni radnici, pružatelji usluga) trebali bi koristiti sljedeće principe u komunikaciji sa žrtvama

²⁶ Walby, S. et al (2016). *Study on the gender dimension of trafficking in human beings*. European Commission. Dostupno na: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/study-gender-dimension-trafficking-human-beings_en

trgovine ljudima. Neki od ovih principa primjenjiviji su tokom intervjua u svrhu identifikacije žrtve²⁷, dok su drugi relevantniji za pružatelje usluga.

- **Intervju se uvijek treba voditi u sigurnoj i udobnoj prostoriji u kojoj će se žrtva osjećati sigurnom i imati privatnost i u kojoj intervju neće biti ometan.** Intervju se ne smije organizirati u uredu kroz koji prolaze drugi ljudi niti na lokaciji na kojoj je žrtva pronađena, niti pred drugima koji su također bili prisutni na istoj lokaciji. U slučaju više mogućih žrtava, intervju se treba provesti sa svakom potencijalnom žrtvom posebno.

Intervju trebaju obaviti obučeni i rodno osjetljivi profesionalci. Žrtva treba imati mogućnost da bira između službenika i, ako je potrebno, prevoditelja i kulturnih medijatora, muškog i ženskog spola. Na instituciji je da osigura da je njihovo osoblje prošlo rodno osjetljivu obuku kako bi stekli stručnost.

Naprimjer, neke žene, žrtve seksualnog iskorištavanja, više vole da ih intervjuira žena. Muškarci i dječaci mogu se osjećati ugodnije u razgovoru s muškarcem o svom iskustvu seksualnog nasilja. Međutim, također postoje dokazi da bi u određenim slučajevima najbolji izbor mogao biti spajanje žrtava s policijskim službenicima suprotnog spola. Naprimjer, muškarci radnici migranti koji su doživjeli silovanje i seksualno iskorištavanje u kontekstu svog radnog iskorištavanja mogli bi radije ispričati svoju priču ženi nego muškarcu.²⁸ Neke žrtve možda radije komuniciraju s policijskim službenikom koji je radio uviđaj ili koji je s njima komunicirao tokom istrage prije identifikacije zato što su izgradili odnos povjerenja.

- **Jezik koji koriste profesionalci u toku intervjua treba biti prilagođen dobi, rodu, nivou obrazovanja, socijalnom i kulturološkom porijeklu žrtve i svim drugim karakteristikama relevantnim u određenom slučaju.** Žrtvu uvijek treba tretirati s poštovanjem, što također znači korištenje formalnog jezika; međutim, ponekad je bolje obraćati se žrtvi imenom zato što ona ne bi razumjela da se pitanja odnose na nju lično, a ne kao članu/članici grupe. Preporučuje se donošenje odluke u svakom slučaju posebno. Žargon se ne smije koristiti jer riječi mogu imati drugačije značenje za žrtvu ili ih žrtva možda neće razumjeti. Zadatak svakog profesionalca koji komunicira sa žrtvom je osigurati da se međusobno razumiju.
- Posebno je važno za prve kontakte sa osobama kojima se trguje da se **ne mogu dobiti sve informacije u samo jednom intervjuu** i službenici koji su uključeni u borbu protiv trgovine ljudima nikad ne bi trebali nastojati da odmah dobiju sve informacije. Intervjui ne bi smjeli biti predugi i iscrpljujući za žrtve, niti se sadržajno ponavljati. Treba postojati koordinacija među svim stručnjacima za borbu protiv trgovine ljudima i potrebno je razmjenjivati informacije prikupljene od žrtava. Bilo bi iscrpljujuće za žrtve i ne bi bilo produktivno obavljati bezbrojne odvojene intervjue.
- Žrtve se boje osude i stigmatizacije, posebno u slučajevima seksualnog iskorištavanja ili onih u kojima se dogodio neki drugi oblik seksualnog nasilja. Postoji široko rasprostranjeno uvjerenje da je to na neki način izazvano ili da je žrtva dala pristanak i većina žrtava krivi sebe za ono što se dogodilo. **Profesionalci za otkrivanje trgovine**

²⁷ Pojam „intervju“ se koristi radi lakoće, a ne da obavezno znači određeni službeni način prikupljanja informacija od žrtve.

²⁸ OSCE Office of the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings (2021). *Applying gender-sensitive approaches in combating trafficking in human beings*. Vienna. Dostupno na: <https://www.osce.org/cthb/486700>

Ljudima nikada ne bi smjeli pitati žrtvu zašto nije pobjegla ili pokušala otići iz situacije iskorištavanja i trebali bi se držati podalje od iznošenja osuđujućih stavova i moraliziranja. Profesionalci za otkrivanje trgovine ljudima trebaju u žrtve uliti povjerenje i uvjeriti ih da to nije njihova krivnja, a ne učvršćivati takvo uvjerenje. Trebali bi pokazati razumijevanje, empatiju i povjerenje.

Naprimjer, u slučaju muškaraca žrtava radnog iskorištavanja, ako je potrebno, treba izbjegavati riječi poput „žrtva“ ili „trgovina ljudima“, inače bi mogli odbiti saradnju i pomoć zbog srama. Žene žrtve također mogu biti nespremne sarađivati zbog tabua oko seksualnog nasilja.

- **Profesionalci za otkrivanje trgovine ljudima nikad ne bi smjeli davati obećanja ako nisu sigurni da ih mogu ispuniti.** U tom trenutku žrtva se može osjećati bolje, a možda će se i bolje povezati. Dugoročno gledano, ne samo da će takvo postupanje rezultirati gubitkom povjerenja žrtve, već će svi drugi stručnjaci za borbu protiv trgovine ljudima snositi posljedice.

4.3 Rodno osjetljive usluge za žrtve

Sve žrtve trgovine ljudima (žene i djevojčice, muškarci i dječaci) imaju **iste osnovne potrebe – da budu sigurne i zaštićene, da budu shvaćene i prihvaćene. Rod i druge individualne karakteristike i karakteristike vezane za iskustvo trgovine ljudima utječu na način na koji će se te potrebe manifestirati, na koje će ih žrtva iznijeti i kako će one biti zadovoljene.**

Iz tog razloga, kada se procjenjuju potrebe žrtve, važno je uvijek promatrati žrtvu kao pojedinca i biti svjestan rodni stereotipa i predrasuda te ih izbjegavati ili rješavati ih što je više moguće. Međutim, potrebno je imati na umu da su neke potrebe rodno zasnovane, poput zdravstvenih, koje se mogu značajno razlikovati ovisno o rodu i obliku iskorištavanja (naprimjer, potrebe žena za uslugama zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja).

Naprimjer, žene koje su preživjele rodno zasnovano nasilje imaju složenije potrebe i slabije polazne osnove. Njihovo iskustvo trgovine ljudima, posebno kada je riječ o seksualnom iskorištavanju i prisilnim brakovima, često se nadovezuje na spiralu nasilja koju su preživjeli u svom životu prije trgovine ljudima. Njihovo iskustvo nasilja često je započelo kod kuće, a nasilje u porodici i nasilje u intimnim vezama smatra se jednim od korijenskih uzroka i poticajnih faktora trgovine ženama. Žrtve rodno zasnovanog nasilja često se ne žale zbog straha, srama ili stigme²⁹ Nespremnost žena žrtava trgovanja ljudima da stupe u kontakt s vlastima odražava se na širi kontinuum nasilja nad ženama: to se mora uzeti u obzir u svim fazama pružanja zaštite i pomoći.

Pri procjeni potreba žrtava, kako onih neposrednih/hitnih, tako i dugoročnog perioda reintegracije, uvijek je važno čuti glas žrtava. Izgradnja povjerenja i strpljiv rad sa žrtvama, njihovo ohrabrivanje potrebno je kako bi se mogla napraviti dobra procjena potreba. Ako se to ne učini, žrtve će imati problema s pravilnim iznošenjem svojih potreba, pa čak i s prepoznavanjem da ih imaju. Ponekad će profesionalci za otkrivanje trgovine ljudima morati ohrabriti i osnažiti žrtve da izraze i prenesu svoje potrebe. Tokom života u eksploataciji – a ponekad i u prethodnom životu – nitko ih nikada nije pitao što im treba.

Vrlo je važno raditi na **razvoju specijalističkih usluga za žrtve trgovine ljudima, kako za muškarce tako i za žene**, umjesto pokušaja uklapanja žrtava u postojeće usluge namijenjene drugim korisnicima. Te bi usluge trebale biti rodno osjetljive, odgovarati specifičnim

²⁹ European Institute for Gender Equality (2018). *Gender-specific measures in anti-trafficking actions*. Dostupno na: <https://eige.europa.eu/publications/gender-specific-measures-anti-trafficking-actions-report>.

potrebama žrtava i dovoljno fleksibilne kako bi bile djelotvorne. To uključuje pokazivanje povjerenja u priču žrtve bez ikakvog osuđivanja.

Jedno od principa pristupa zasnovanog na pravima je da **žrtva treba dati informirani pristanak na svaku mjeru poduzetu u vezi s njenim slučajem**. To znači da žrtva mora biti obaviještena o tome šta treba očekivati da će joj se sljedeće dogoditi. To se jednako odnosi na proces pomoći i zaštite shvaćen u najširem mogućem smislu te na istražni i krivični postupak. Napori da se dobije informirani pristanak žrtava mogli bi im pomoći da ponovno steknu kontrolu. Još jedno pitanje koje uvijek treba imati na umu jest ne nanijeti štetu. Prije nego što se poduzme bilo kakva radnja, potrebno je osigurati da je svaka šteta koju takva radnja može prouzrokovati žrtvi svedena na najmanju moguću mjeru.

Kada bilo koja žrtva, muškarac ili žena, odbije pomoć i podršku, to treba poštovati, ali je potrebno voditi računa o tome da li su ponuđene usluge adekvatne toj konkretnoj osobi, kao i da li su ponuđene na primjeren način. Važno je vidjeti da li su takve usluge bile ponuđene s gotovim programima ili su predstavljene različite mogućnosti. **Svi programi i usluge pomoći i podrške moraju biti usmjereni na žrtve, smatrati ih radom sa žrtvama, a ne za žrtve**. I, ne manje važno, bitno je razmotriti je li žrtva u poziciji prihvatiti uslugu ili ne. Uspješan pristup obuhvata sljedeće:

Procjena potreba

- Pružatelji pomoći žrtvama trebali bi provoditi redovnu procjenu potreba, uz snažno sudjelovanje i pristanak žrtava, uzimajući u obzir cjelokupno iskustvo trgovine ljudima, kao i druge faktore i ranjivosti njihovog života, kako bi osmislili prilagođeni plan pomoći i podrške. Žene i muškarci žrtve trgovine ljudima nisu homogene skupine. Stoga im treba pomoći i podržati ih u pogledu njihovih potreba. Također, potrebe se s vremenom mijenjaju. Stoga bi se procjena potreba trebala redovno ponavljati.

Prilagođene/specijalizirane usluge

- Ono što je tipično za planove pomoći žrtvama koji su namijenjeni ženama, posebno onima koje su preživjele seksualno iskorištavanje, jest da su usmjereni na njihovo "spašavanje". Međutim, planovi bi trebali biti usmjereni na sposobnost žrtava za otpornost i oporavak, vraćanje njihove autonomije, njihovo osnaživanje. To ne znači da bi svaki pružatelj usluga trebao ponuditi cijeli niz usluga. Međutim, plan i koordinacija trebaju biti holistički. Za uspješnu pomoć i oporavak ključan je odnos povjerenja i poštovanja između žrtve i pružatelja usluga.

Rodno osjetljivi i kulturološki osviješteni

- Planovi i usluge pomoći i podrške žrtvama trebaju biti rodno osjetljivi i kulturološki osviješteni. Sa jedne strane, usluge pomoći i podrške trebale bi biti blizu mjesta gdje žrtva živi; sa druge strane, male zajednice uvijek nose rizik tajnosti. Ovo pitanje treba razmotriti zajedno sa svakom žrtvom posebno.

Naprimjer, razlozi koji stoje iza odbijanja ili nemogućnosti primanja pomoći također su rodno određeni. Žene koje imaju djecu ponekad nemaju vremena za pomoć, iako im je potrebna. Ili se možda boje da će, ako dobiju pomoć, svi u njihovoj zajednici znati šta im se dogodilo i da će ih stigmatizirati. Muškarci mogu odbiti pomoć zbog uvjerenja da bi se trebali moći sami oporaviti. Ili možda nemaju vremena, jer moraju pronaći drugi posao što je prije moguće i nastaviti živjeti.

London Exiting Advocacy (LEA) je izradio fleksibilan model kroz pet faza za podršku i poticanje žena da rade na uklanjanju prepreka s kojima se suočavaju na putu ka vlastitoj sigurnosti; ovo je jedan inovativan način na koji se ženama kojima se trguje u svrhu seksualnog iskorištavanja direktno pomaže da dobiju usluge, informacije i/ili da napuste prostituciju. LEA outreach van radi u partnerstvu s drugim organizacijama širom regije kako bi pružio rodno specifične, neovisne usluge na terenu seksualnim radnicama i ženama koje su trgovane radi prostitucije. Djeluje noću, sa terenskim i pomoćnim radnicama. Usluga može započeti susretom sa ženom na ulici ili u kafiću; kroz uslugu se ukazuje razumijevanje, bez osude, kako bi se izgradilo povjerenje, dali kondomi i pružile informacije o seksualnom zdravlju, zagovarale stambene i socijalne beneficije, ukazalo na socijalnu zaštitu i pružili savjeti u vezi s pravima u krivičnopravnom sistemu. Kada je žena spremna napustiti prostituciju, projekt LEA radi s pružateljima usluga kako bi svakoj ženi pružio utočište i smještaj, beneficije i plan podrške.

Odgovarajuće sklonište

Još uvijek postoje zemlje širom svijeta u kojima ne postoje skloništa za žrtve trgovine ljudima. Većina usluga pomoći žrtvama prilagođena je potrebama žena koje su bile izložene seksualnom iskorištavanju ili nasilju u porodici. Često se događa da žrtve trgovine ljudima dijele smještaj sa ženama žrtvama nasilja u porodici. To nije dobra praksa, iako mnoge žene žrtve trgovine ljudima već imaju iskustva s nasiljem u porodici. Ovakva praksa lišava žene žrtve trgovine specifične zdravstvene i psihološke zaštite.

Dok su skloništa za žene dostupna u određenoj mjeri, mogućnosti smještaja za muškarce su rijetke. Sklonište za muškarce žrtve možda nije isplativo jer je broj identificiranih muškaraca žrtava manji od broja identificiranih žena žrtava i muškarci žrtve mogu odbiti koristiti skloništa.

***Primjeri dobre prakse:** U Austriji je pilot projekt MEN VIA za muškarce žrtve pokrenut 2013. godine, kao reakcija na prvu evaluaciju GRETA-e u 2010/2011. godini, uspostavom usluga za muškarce žrtve radnog iskorištavanja. Osim toga, žrtve mogu dobiti podršku u drop-in centru za savjetovanje neprijavljenih radnika i radnica koje vode udruženje sindikata, Radnička komora, Austrijska nacionalna studentska unija i nevladine organizacije. Oba projekta financijski podržava austrijsko Savezno ministarstvo rada, socijalnih pitanja i zaštite potrošača³⁰*

Prilikom razmatranja smještaja žrtava trgovine ljudima treba voditi računa da se, kad god je to moguće, one **ne smjeste u ista skloništa s drugim kategorijama žrtava ili korisnika**. Dobro je podsjetiti da je svrha skloništa pružiti žrtvama okruženje u kojem se osjećaju sigurno te im pružiti pomoć i stabilnost.³¹ U razumijevanju ranjivih kategorija treba istaknuti da trudnice, maloljetnice u procesima određivanja dobi, migrantice mogu zahtijevati dodatnu pažnju.

³⁰ European Commission (2016a). *Commission Staff Working Document (SWD (2016) 159 final), accompanying the document Report from the Commission to the European Parliament and the Council, on the progress made in the fight against trafficking in human beings (2016) as required under Article 20 of Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims* (COM(2016) 267 final).

³¹ Council of Europe, GRETA. *Assistance to victims of human trafficking, Thematic Chapter of the 8th General Report on GRETA's activities*. Dostupno na: <https://rm.coe.int/assistance-to-victims-of-thb/1680a521f5>

Direktiva EU protiv trgovine ljudima 2011/36 naglašava potrebu da se osiguraju „skloništa i bilo koji drugi odgovarajući privremeni smještaj za žrtve kojima je potreban siguran prostor zbog neposrednog rizika od sekundarne i ponovne viktimizacije, zastrašivanja i odmazde“.

U pravilu su **djeca i odrasli** smješteni u različitim skloništim. Međutim, ponekad je stariju tinejdžericu prikladnije i prilagođenije potrebama smjestiti u sklonište za žene žrtve, nego u sklonište specijalizirano za djecu. Opet, kada se razmatra bilo kakva radnja u vezi sa žrtvom trgovine ljudima, treba poduzeti individualizirani pristup procjenjujući sve faktore relevantne za situaciju konkretne žrtve.

Zdravstvena zaštita

Trgovina ljudima je povezana s visokim nivoima fizičkog i psihičkog nasilja prije i u toku procesa trgovine ljudima te stvara niz zdravstvenih problema u periodu nakon trgovine ljudima. Dok je proces identifikacije u toku, hitna medicinska pomoć trebala bi biti garantirana svim žrtvama trgovine ljudima, bez obzira na njihovo državljanstvo ili pravni status.³²

Žrtve trgovine ljudima zahtijevaju zdravstvenu zaštitu kojom se uzima u obzir preživljena trauma. Trgovina ljudima utječe na fizičko i psihičko zdravlje. Studije s preživjelima identificirale su visoku prevalenciju depresije, anksioznosti i posttraumatskog stresnog poremećaja te simptoma poput glavobolje, umora, vrtoglavice i bolova u leđima i stomaku.³³

Ključno je uzeti u obzir posljedice trgovine ljudima u seksualne i neseksualne svrhe prema rodno specifičnim potrebama.³⁴ Muškarcima žrtvama potrebna je psihološka podrška, medicinska pomoć i zdravstvena njega koja je drugačija od one koja je potrebna ženama žrtvama, a sve ovisno o vrsti trgovine ljudima.

- Profesionalne osobe trebaju obratiti pažnju na suptilne i neverbalne znakove, kao što su afekt, govor tijela i stav.
- Dok neke žrtve žele priliku da povjerljivo razgovaraju sa zdravstvenim radnicima/radnicama, druge žele zaboraviti iskustva zlostavljanja. To se posebno odnosi na seksualno iskorištavanje ili nasilje.
- Promoviranje sigurnog okruženja je minimalni standard njege koji se primjenjuje na sve profesionalce uključene u borbu protiv trgovine ljudima, odjelu za hitan prijem, odjelu za hitnu medicinu i klinike. Važno je osigurati sigurno mjesto za interakciju i razgovor o detaljima iskustva žrtve s trgovinom ljudima.

Ukratko, principi koji su temeljni za pružanje rodno osjetljivih usluga žrtvama trgovine ljudima su: *dobročinstvo* (namjera da se čini dobro), *bez zlobe* (bez nanošenja štete), *pravda* (pravičnost) i *autonomija* (sloboda izbora).³⁵

³² Council of Europe, GRETA (2019). *Assistance to victims of human trafficking, Thematic Chapter of the 8th General Report on GRETA's activities*.

³³ Hemmings, S. et al (2016). *Responding to the health needs of survivors of human trafficking: a systematic review*. BMC Health Services Research.

Dostupno na: <https://bmchealthservres.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12913-016-1538-8>

³⁴ OSCE Office of the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings (2021). *Applying gender-sensitive approaches in combating trafficking in human beings*.

³⁵ Mora, A. *Patient-Centered Care for the Victims of Human Trafficking: Ethical and Legal Issues*. Dostupno na: <https://clinmedjournals.org/articles/iaphcm/international-archives-of-public-health-and-community-medicine-iaphcm-6-079.php?jid=iaphcm>

5. U fokusu

5.1 Kriza pandemije bolesti COVID-19

2020. i 2021. godinu obilježila je pandemija bolesti COVID-19 koja je otvorila niz pitanja vezanih za borbu protiv trgovine ljudima. Dok je u normalnim okolnostima identifikacija žrtava trgovine ljudima izazovna, pandemija je stvorila kašnjenja u inspeksijskom nadzoru inspekcije rada, policijskim istragama i zvaničnim procesima identifikacije. Mjere zaključavanja i ograničenja kretanja pridonijeli su nezaposlenosti i porastu nekih oblika iskorištavanja. Seksualno iskorištavanje putem interneta, uključujući iskorištavanje djece, te radno iskorištavanje u poljoprivredi i prehrambenoj industriji bilo je u porastu. Pandemija je stvorila povoljne uvjete za trgovce ljudima, a žrtve učinila nevidljivijim.

Pandemija je posebno dovela do prekida u pružanju usluga pomoći i podrške žrtvama, kao što su sklonište i zdravstvena zaštita, čime je povećana vjerovatnoća ponovne traumatizacije ili ponovne viktimizacije. Dok su neke nevladine organizacije prebacile svoje usluge na internet (virtualno savjetovanje), mnoge druge su bile prisiljene prekinuti svoje djelovanje, ostavljajući veliku prazninu u pružanju informacija i podrške.

Osim direktnih efekata pandemije, njen dugoročni socioekonomski učinak će vjerovatno pogoršati korijenske uzroke trgovine ljudima, među kojima su siromaštvo, nezaposlenost i rodna nejednakost. Prema Svjetskoj banci, procjenjuje se da je pandemija bolesti COVID-19 gurnula dodatnih 88 do 115 miliona ljudi u ekstremno siromaštvo u 2020. godini.

5.2 Tehnološki potpomognuta trgovina ljudskim bićima

Čini se da je uspostavljanje odnosa povjerenja i emocionalne veze na internetu (*online grooming*) više povezano sa žrtvama ženskog spola nego žrtvama muškog spola; međutim, dokazi također sugeriraju da bi druge ranjivosti mogle biti u igri, naprimjer, osoba koja je u ustanovi za njegu.³⁶

U pristupu potencijalnim žrtvama putem interneta, trgovci ljudima usvajaju prilično sofisticiran modus operandi, često zasnovan na lažnim profilima koji pokazuju visok životni standard i znatno bogatstvo. Takav modus operandi često je dio takozvane tehnike „ljubavnika“, tj. glumljenja romantične veze kako bi se žrtva prisilila na prostituciju.

„Tehnika ljubavnika“ najčešći je alat. Sastoji se od kontaktiranja osobe putem *online* platforme, upoznavanja njenih hobija i interesa, njene porodične situacije i ličnih okolnosti (kao i ranjivosti). Potom trgovac žrtvi pristupa s empatijom, s velikom spremnošću da joj pomogne i razumije je, kao i da je finansijski podrži. Nerijetko se žrtvom manipulira obećanjima o ozbiljnoj vezi, ponekad i zahtjevima za brak, kako bi se zadobilo njeno povjerenje i zatim psihički kontrolirala (dokaz iz Rumunije). Žene žrtve vrbovane putem platformi društvenih medija imaju tendenciju da pokazuju obrasce porodične nestabilnosti, napuštanja škole, niskog samopoštovanja i, općenito, psihosocijalne ranjivosti (dokaz iz Belgije).

³⁶ Council of Europe (2022). *Online and technology-facilitated trafficking in human beings*. Dostupno na: <https://rm.coe.int/online-and-technology-facilitated-trafficking-in-human-beings-full-rep/1680a73e49>.

Još jedan uobičajeni oblik je ucjenjivanje. To se često radi tako da se najprije prikupe „kompromitirajuće“ informacije o žrtvama, naprimjer, traženjem golih slika ili video zapisa, a zatim se ti dokazi koriste kako bi se osoba prisilila na prostituciju. Trgovci bi prvo uspostavili odnos sa žrtvom, zadobili njeno povjerenje, a zatim tražili „kompromitirajuće“ informacije (dokaze o takvom ponašanju iznijelo je nekoliko zemalja, uključujući Bosnu i Hercegovinu, Bugarsku, Hrvatsku, Nizozemsku, Finsku, Litvaniju i Švedsku).³⁷

5.3 Migracije i humanitarna kriza

Povezanost migracija i rodno zasnovanog nasilja dobro je poznata. Migrantice, s dokumentima ili bez njih, te tražiteljice azila posebno su ranjive na rodno zasnovano nasilje. Istarska konvencija bavi se posebnim poteškoćama u vezi sa statusom boravka s kojima se suočavaju mnoge migrantice kada postanu žrtve nasilja u porodici ili prisilnog braka. Uvodi se mogućnost odobravanja autonomnog boravka migranticama ako su zarobljene u nasilnoj vezi ako njihov boravišni status ovisi o statusu njihovog supružnika ili partnera zlostavljača. Za žrtve prisilnog braka, konvencija stvara obavezu da se migranticama omogućí ponovno dobivanje boravišnog statusa ako su napustile svoju zemlju na period koji je duži od zakonski dopuštenog jer su bile prisiljene na brak u inozemstvu i ne mogu se vratiti.³⁸

Žene koje traže azil imaju posebne poteškoće. Konkretno, žene koje bježe od rodno zasnovanog nasilja možda neće moći ili neće htjeti otkriti relevantne informacije tokom procesa određivanja izbjegličkog statusa. Nadalje, žene bez pratnje često su izložene seksualnom uznemiravanju i seksualnom iskorištavanju i ne mogu se zaštititi. Kako bi se riješila posebna pitanja vezana za tražiteljice azila, Istarska konvencija utvrđuje obavezu uvođenja rodno osjetljivih procedura, smjernica i usluga podrške u azilantskom postupku.³⁹

Povezanost migracija i trgovine ljudima također je dobro poznata. Migranti su izloženi riziku od trgovine ljudima i iskorištavanja zbog ranjivosti povezanih s njihovom nesigurnom situacijom. Migranti su fizički i psihički oslabljeni, nisu upoznati s novim okruženjem i zbog svoje velike ranjivosti lako postaju plijen kriminalaca.

U nekim zemljama specijalizirane nevladine organizacije za borbu protiv trgovine ljudima dijele letke izbjeglicama putem kojih ih upozoravaju na rizike prihvatanja prijevoza i smještaja od stranaca i obavještavaju o tome kako potražiti pomoć i prijaviti sumnjive slučajeve. Strukture koje primaju izbjeglice trebale bi osigurati da su informirane o svojim pravima, na jeziku koji razumiju, te da im se pruži psihološka i materijalna podrška. Vlasti bi trebale poduzeti korake za sprečavanje lažnih ponuda prijevoza, smještaja i rada te ojačati sigurnosne protokole za djecu bez pratnje, povezujući ih s domaćim sistemima dječije zaštite.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Council of Europe. *Leaflet Protecting migrant women, refugee women and women asylum seekers from gender-based violence*. Dostupno na: <https://rm.coe.int/migrant-women-and-istanbul-convention/1680925865>

³⁹ *Ibid.*

Šta je moguće uraditi?

- Učiniti usluge dostupnim osobama koje su preživjele trgovinu ljudima tokom i nakon krize (pristup smještaju, informacijama, potrepštinama za očuvanje zdravlja, minimalnom životnom dohotku, uključujući one u neregularnoj administrativnoj situaciji, itd.).
- Izraditi online rodno osjetljive i dostupne linije podrške (uključujući pravno savjetovanje i psihološku pomoć).
- Pružiti informacije blagovremeno i na jeziku koji žrtve mogu razumjeti, o svim promjenama u procesima ili kašnjenjima u građanskim, upravnim ili krivičnim postupcima koji se na njih odnose.
- Uspostaviti protokole identifikacije i upućivanja za institucije koje će najvjerojatnije doći u kontakt sa žrtvama tokom krize.
- Uključiti migrante u planove pripravnosti i odgovora i osigurati da je podrška dostupna i zasnovana na kriterijima ranjivosti, a ne na kriterijima koji se odnose na njihov imigracijski ili pravni status.
- Osigurati sistematsko prikupljanje i analizu podataka razvrstanih po rodu i dobi o utjecaju krize na trgovinu ljudima.
- Provesti rodno osjetljive sisteme praćenja kako bi se ublažile dugoročne posljedice krize.
- Ojačati prevenciju trgovine ljudima kroz podizanje svijesti, s posebnim naglaskom na povećane rizike online vrbovanja za seksualno i radno iskorištavanje.
- Sistematski nadzirati internet, korištenjem obavještajnih podataka otvornog koda i pregledavanjem oglasa za posao i web stranica na kojima se nude seksualne usluge, koristeći različite tehnološke alate.
- Povećati prisutnost obučених službenika za provedbu zakona, uključujući i one iz specijaliziranih jedinica za borbu protiv trgovine ljudima, na graničnim prijelazima, željezničkim i autobusnim stanicama.
- Povećati online prisutnost organa za provođenje zakona i inspekcijски nadzor inspekcije rada u visokorizičnim sektorima.
- Ojačati koordinaciju na graničnim prijelazima i u prihvatnim centrima kako bi se osigurala tačna registracija izbjeglica i njihov pristup potrebnim informacijama i osnovnim uslugama.
- Za osobe koje bježe od rata, omogućiti lak, brz i besplatan pristup zdravstvenim uslugama i psihološkoj podršci. Jačanje postojećih telefonskih linija i/ili hitno uspostavljanje novih kontaktnih tačaka i linija za pomoć, dostupnih 24 sata svih 7 dana u sedmici, gdje se pružaju relevantne informacije i gdje se mogu prijaviti potencijalni slučajevi trgovine ljudima i iskorištavanja.
- Također, širiti informacije o načinu na koji se odobrava zaštita i o pravima na pomoć, putem redovnih medijskih kanala, društvenih medija, specifičnih web stranica i plakata na graničnim prijelazima, crkvama, tržnicama itd.⁴⁰
- Podići svijest među svim osobama na prvoj liniji i profesionalcima uključenim u postupak registracije, pružanja pomoći i integraciju ljudi koji bježe od rata, o rizicima trgovine ljudima i iskorištavanja. Pružiti im jednostavne smjernice, alate i pokazatelje o tome kako otkriti potencijalne žrtve trgovine ljudima, posebno među djecom, te kako reagirati u takvim slučajevima.⁴¹ Osigurati da se proces podizanja svijesti provodi na rodno osjetljiv način.

⁴⁰ GRETA (2022). *Guidance Note on addressing the risks of trafficking in human beings related to the war in Ukraine and the ensuing humanitarian crisis.*

⁴¹ *Ibid.*

6. Brzi vodič: Kako koristiti rodno odgovornu prizmu?

Ovaj dio je predstavlja dekonstrukciju mitova i situacija koje su prepoznate kao najčešće u praksi kada su u pitanju propusti u razumijevanju rodne dimenzije trgovine ljudima ili rodnih stereotipa. U ovom dijelu se navode najčešće zablude o trgovini ljudima iz rodne perspektive i daju se mogući odgovori kako ih prevladati, na osnovu pristupa ljudskim pravima i roda. Dolje navedene zablude temelje se na iskustvima u direktnom radu na polju borbe protiv trgovine ljudima.

	Tačno ili netačno?
Sva trgovina ljudima je u svrhu seksualnog iskorištavanja žena.	<p>Djelomično netačno</p> <p>Dok je velika većina žena žrtva trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, vrlo često je jedna žrtva, muškarac ili žena, dječak ili djevojčica, izložena višestrukim vrstama iskorištavanja, naprimjer, seksualnom iskorištavanju noću i radnom iskorištavanju danju.</p> <p>Nadalje, seksualno iskorištavanje ne mora uvijek biti glavna svrha trgovine ljudima, ali žrtve drugih vrsta iskorištavanja mogu trpjeti seksualno nasilje, naprimjer, kao oblik kazne ili iz oportunitizma.</p>
Samo žene i djevojčice mogu biti žrtve i preživjele trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja.	<p>Netačno</p> <p>Trgovina ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja najviše pogađa žene i djevojke. Procjenjuje se da je 6,3 miliona ljudi u bilo kojem trenutku u situacijama prisilnog komercijalnog seksualnog iskorištavanja. Rod je ključni odlučujući faktor: gotovo četiri od svakih pet ljudi zarobljenih u takvim situacijama su djevojke ili žene.⁴²</p> <p>Međutim, muškarci, a posebno dječaci, također mogu biti žrtve seksualnog iskorištavanja. Zbog stereotipa i očekivanja vezanih za maskulinitet i činjenice da je seksualno nasilje nad muškarcima veliki tabu u patrijarhalnom društvu, takvi se slučajevi rijetko identificiraju. Dječaci i mladići iz LGBTQ zajednice smatraju se posebno ranjivim na trgovinu ljudima.</p>
Svi trgovci ljudima su muškarci.	<p>Djelomično netačno</p> <p>Iako su velika većina trgovaca ljudima muškarci, žene također imaju istaknutu ulogu u trgovini ljudima. Prema UNODC-u, procjenjuje se da su 72% osuđenih trgovaca ljudima muškarci, a 28% žene. To se mora zapamtiti u smislu izbjegavanja zamaglivanja odgovornosti ili otkrivanja krivičnih djela.</p>
Žrtve trgovine ljudima izgledaju i ponašaju se na specifičan način.	<p>Netačno</p> <p>Posebno su rašireni i štetni stereotipi o tome kako bi žrtva trgovine ljudima trebala izgledati i ponašati se. Od žrtve se često očekuje, svjesno ili nesvjesno, da se uklopi u stereotip o „idealnoj“ žrtvi koji se posebno ističe za žrtve žene. „Idealna“ žena žrtva je mlada nevina djevojka, nemoćna i bespomoćna, čije je iskustvo trgovine ljudima rezultiralo vidljivim i teškim traumama, tiha je, s vidljivim znakovima traume i fizičkih povreda.</p>

⁴² ILO, *Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage*.

<p>Posljedice trgovine ljudima često uzrokuju zbunjenost i nedostatak saradnje na strani žrtve.</p>	<p>Tačno</p> <p>Od žrtava se očekuje da sarađuju s vlastima i da mogu dosljedno ispričati svoju priču u svrhu krivičnog gonjenja. Međutim, ozbiljnost njihovog iskustva trgovine ljudima, posebno psihološke i zdravstvene posljedice trgovine ljudima, često izazivaju zbunjenost, osobito ako se ne poštuje period oporavka i refleksije. To je posebno naglašeno u slučajevima seksualnog iskorištavanja žena i djevojaka, koje ostavlja fizičke i psihičke posljedice, ali i strah od počinitelja.</p> <p>Vrlo često se u procesu pružanja pomoći očekuje oporavak žrtve, ponovno uspostavljanje kontrole nad svojim životom i brzo prevladavanje traume. U stvarnosti je proces oporavka vrlo dug, s usponima i padovima, a cilj bi trebao biti pružiti žrtvama pomoć u skladu s njihovim potrebama, pomoći im kako budu prolazile kroz sve moguće izvore sekundarne viktimizacije te ih osnažiti da budu neovisne i izbjeći buduće rizike od ponovne trgovine ljudima.</p>
<p>Trgovcima ljudima su meta žrtve koje ne poznaju.</p>	<p>Netačno</p> <p>Mnogim žrtvama trgovali su intimni partneri, uključujući supružnike, te članovi porodice, uključujući roditelje.</p>
<p>Da bi se situacija smatrala trgovinom ljudima, potrebna je upotreba sile.</p>	<p>Netačno</p> <p>Većina žrtava nije bila nasilno vrbovana, već su bile prevarene, navučene ili izmanipulirane da dobrovoljno uđu u situaciju koja je kasnije rezultirala trgovinom ljudima i iskorištavanjem – prihvatanjem ponude za posao, mogućnosti migracije ili traženja ljubavi. Manipulacija i prevara privlače manju pažnju ili se manje mogu otkriti nego otvorena sila.</p> <p>Također, smatra se da se sve žrtve drže zaključane, pod fizičkom kontrolom ili nadzorom, da su trajno premlaćivane i izložene fizičkom nasilju, uz vidljive tragove koji to dokazuju. U stvarnosti, nema potrebe za strogom fizičkom kontrolom kada trgovac ljudima ima druga sredstva na raspolaganju. Ovaj stereotip posebno pogađa muške žrtve. Žrtve mogu biti ilegalni radnici migranti, bez dokumenata i zadržani na mjestu koje ne mogu sami napustiti, naprimjer, gradilište u udaljenom području. Ovaj stereotip pogađa i žene i djecu žrtve koji su u intimnoj ili porodičnoj vezi s trgovcem ili su na neki drugi način emocionalno ovisni te se jednostavno pokoravaju.</p>
<p>Trgovina ljudima odvija se samo u ilegalnim ili neregularnim industrijama.</p>	<p>Netačno</p> <p>Žene koje su migrirale radi seksualnog rada koji se pretvorio u seksualno iskorištavanje ponekad se ne smatraju žrtvama jednostavno zato što je seksualni rad nezakonit, a one su se svjesno uključile u nezakonite aktivnosti. Ili, u slučaju radnog izrabljivanja, radnici su znali da će raditi bez radne dozvole i ugovora o radu i to prihvatili. Što god žrtva prihvatila, to ne mijenja činjenicu iskorištavanja i potrebe za odgovorom društva i krivičnog pravosuđa i identifikacijom i pomoći žrtvi.</p> <p>Također, postoje mnogi primjeri iskorištavanja žrtava u uobičajenim industrijama – hotelima i restoranima, poljoprivredi, proizvodnji odjeće i obuće, građevinarstvu – radeći naočigled i zajedno s redovnim radnicima.</p>

Preporučeni materijali za bolje razumijevanje rodno osjetljivog pristupa u borbi protiv trgovine ljudima

Smjernice za ublažavanje rizika od trgovine ljudima u kontekstu rata u Ukrajini i prateće humanitarne krize, GRETA, 2022. Dostupno na: <https://rm.coe.int/greta-guidance-note-on-ukraine-bhs/1680a6767f>

Priručnik za postupanje u slučajevima rodno zasnovanog i seksualnog nasilja nad ženama i djecom (za policiju, tužitelje i sudije), Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH). Dostupno na: https://vstv.pravosudje.ba/vstv/faces/docservlet?p_id_doc=48586

Alatke i metode za urodnjavanje politika: Rodna analiza, Friedrich-Ebert-Stiftung u Bosni i Hercegovini. Dostupno na: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/16268.pdf>

Priručnik za integrisanje ravnopravnosti spolova u pravne propise, Agencija za ravnopravnost spolova BiH. Dostupno na:

https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2015/11/BOS_Prirucnik.pdf

Bibliografija

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2022). *Women and Men in BiH (Žene i muškarci u BiH)*. Sarajevo, https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2022/FAM_00_2021_TB_1_EN.pdf

Agencija za ravnopravnost spolova (2018). *Gender Action Plan of BiH 2018 – 2022, (Gender akcioni plan BiH za period 2018-2022. godina)*. https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2019/02/GAP-BIH-2018-2022_ENG.pdf

Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima (web stranica), <http://www.centarzztlj.rs/index.php>

Komiteet za eliminaciju diskriminacije žena (2019). *Concluding observations on the sixth periodic report on BiH. (Zaključna zapažanja o šestom periodičnom izvještaju BiH)*. Dostupno na: https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2019/11/CEDAW-C-BIH-Concluding-Observations-6_AsAdopted.pdf

Vijeće Evrope. *Compass: Manual for Human Rights Education with Young people. (Kompas: Priručnik o odgoju i obrazovanju mladih o ljudskim pravima)*, <https://www.coe.int/en/web/compass/gender>

Vijeće Evrope. *Convention on Action against Trafficking in Human Beings. (Konvencija o borbi protiv trgovine ljudima)*, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list-/conventions/treaty/197>

Vijeće Evrope (2011). *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. (Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici)*, <https://rm.coe.int/168008482e>

Konvencija o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, GRETA (2019). *Assistance to victims of human trafficking, Thematic Chapter of the 8th General Report on GRETA's activities*, <https://rm.coe.int/assistance-to-victims-of-thb/1680a521f5>

Vijeće Evrope (2022). *Labour trafficking in Bosnia and Herzegovina: risk factors, trends and challenges. (Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini u svrhu radnog iskorištavanja: faktori rizika, trendovi i izazovi)*, <https://rm.coe.int/labour-trafficking-in-bosnia-and-herzegovina/1680a92ffa>

Vijeće Evrope. *Leaflet Protecting migrant women, refugee women and women asylum seekers from gender-based violence. (Letak: Zaštita migrantica, žena izbjeglica i tražiteljica azila od rodno zasnovanog nasilja)*, <https://rm.coe.int/migrant-women-and-istanbul-convention/1680925865>

Vijeće Evrope (2022). *Online and technology-facilitated trafficking in human beings. (Online i tehnološki potpomognuta trgovina ljudima)*, (<https://rm.coe.int/online-and-technology-facilitated-trafficking-in-human-beings-full-rep/1680a73e49>).

Vijeće Evrope (2022). *The digital dimension of violence against women as addressed by the seven mechanisms of the EDVAW Platform. (Digitalna dimenzija nasilja nad ženama prema sedam mehanizama Platforme neovisnih stručnih mehanizama za borbu protiv diskriminacije i nasilja nad ženama (EDVAW))*, (<https://rm.coe.int/thematic-report-on-the-digital-dimension-of-violence-against-women-as-/1680a933ae>)

Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. (Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 5. aprila 2011. o prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011L0036&from=en>

Evropska komisija (2016a). *Commission Staff Working Document (SWD (2016) 159 final), accompanying the document Report from the Commission to the European Parliament and the Council, on the progress made in the fight against trafficking in human beings (2016) as required under Article 20 of Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. (Radni dokument osoblja Komisije (SWD (2016) 159 finalni) uz dokument Izveštaj Komisije Evropskom parlamentu i Vijeću, o napretku u borbi protiv trgovine ljudima (2016) prema članu 20. Direktive 2011/36/EU o prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava)*, {COM (2016) 267final}, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/commission_staff_working_document.pdf

Evropska komisija (2020). *Bosnia and Herzegovina 2020 Report* Accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2020 Communication on EU Enlargement Policy. (*Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2020. godinu uz Komunikaciju Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom komitetu i Komunikaciju Komiteta regija o politici proširenja EU iz 2020*), https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/bosnia_and_herzegovina_report_2020.pdf

Evropska komisija (2020). *Third report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (2020) as required under Article 20 of Directive 2011/36/EU on preventing*

and combating trafficking in human beings and protecting its victims. (Treći izvještaj o napretku u borbi protiv trgovine ljudima (2020) prema članu 20. Direktive 2011/36/EU o prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava {SWD(2020) 226 finalni}, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/third_progress_report.pdf

Evropska komisija (2022). *Bosnia and Herzegovina Report 2022. (Izveštaj za Bosnu i Hercegovinu za 2022)*, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/bosnia-and-herzegovina-report-2022_en

Evropski institut za rodnu ravnopravnost (2018). *Gender-specific measures in anti-trafficking actions (Rodno specifične mjere u borbi protiv trgovine ljudima)*, <https://eige.europa.eu/publications/gender-specific-measures-anti-trafficking-actions-report>

Gačanica, L. (2020). *Gender analysis related to the Horizontal Facility action: "Preventing and Combating Trafficking in Human Beings in Bosnia and Herzegovina"*, (Rodna analiza u vezi sa akcijom Horizontalnog instrumenta: „Prevencija i borba protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“), Vijeće Evrope

GRETA (2022). *Guidance Note on addressing the risks of trafficking in human beings related to the war in Ukraine and the ensuing humanitarian crisis*. Strasbourg, (Smjernice za rješavanje rizika od trgovine ljudima povezane s ratom u Ukrajini i humanitarnom krizom koja proizlazi iz njega. Strasbourg). <https://rm.coe.int/guidance-note-on-addressing-the-risks-of-trafficking-in-human-beings-r/1680a663e2>

Helsinški parlament građana Banjaluka, Prava za sve (2016). *Alternative CEDAW Report – Report by Organizations of Civil Society on the Application of Concluding Observations and Recommendations of the CEDAW Committee for Bosnia and Herzegovina 2013-2017*, <http://hcabl.org/wp-content/uploads/2016/11/CEDaW-WEB-final-novembar-2016.pdf>

Hemmings, S. et al (2016). *Responding to the health needs of survivors of human trafficking: a systematic review*. BMC Health Services Research, <https://bmchealthservres.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12913-016-1538-8>

ICTY, *Rules of Procedure and Evidence*, <https://www.icty.org/en/sid/136>

IFRC, *COVID-19 Impact on Trafficking in Persons -A Protection, Gender & Inclusion (PGI) Factsheet*, <https://trafficking-response.org/wp-content/uploads/2020/06/Covid-19-TiP-PGI-Factsheet.pdf>

ILO (2022). *Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage*, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_854733.pdf

Kotlo, R and Uhl, BH (2021). *Guidelines for the protection of the private life and personal data of victims of human trafficking*. Council of Europe, <https://rm.coe.int/new-version-guidelines-private-life-and-personal-data-thb-vots-eng/1680a52d4d>

Ministry of Security of Bosnia and Herzegovina (2020). *Strategija za borbu protiv trgovine ljudima 2020-2023*, <http://msb.gov.ba/anti-trafficking/dokumenti/planovi/default.aspx?id=18185&langTag=b-s-BA>

Mora, A. *Patient-Centered Care for the Victims of Human Trafficking: Ethical and Legal Issues*, <https://clinmedjournals.org/articles/iaphcm/international-archives-of-public-health-and-community-medicine-iaphcm-6-079.php?jid=iaphcm>

OSCE (2019). *OSCE-led survey on violence against women: Bosnia and Herzegovina*, https://www.osce.org/files/f/documents/3/5/423470_1.pdf

OSCE Office of the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings (2021). *Applying gender-sensitive approaches in combating trafficking in human beings*. Vienna, <https://www.osce.org/cthb/486700Ravnbo1>

Secretariat of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (2017), *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Bosnia and Herzegovina*, <https://rm.coe.int/greta-2017-15-fgr-bih-en/1680782ac1>

United Nations Children's Fund (UNICEF), *Intersectional Discrimination against Children: Discrimination against Romani Children and Anti-Discrimination Measures to address Child Trafficking*, https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/iwp_2009_11.pdf

UNODC (2020). *Global Report on Trafficking in Persons 2020*. United Nations, New York, available at: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/2021/GLOTiP_2020_15jan_web.pdf

UN Women (2020). *Addressing Emerging Human Trafficking Trends and Consequences of the COVID-19 Pandemic*, <https://www.osce.org/files/f/documents/3/b/467700.pdf>

UN Women (2021). *Country Gender Equality Profile of Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2021/7/UNW%20Country%20Gender%20Equality%20Profile%20BiH.pdf>

United Nations (2000). *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children to the United Nations Convention against Transnational Organised Crime*, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/protocoltraffickinginpersons.aspx>

UNODC (2022). *Conflict in Ukraine: Key evidence on risks of trafficking in persons and smuggling of migrants*, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/Conflict_Ukraine_TIP_2022.pdf

USAID (2011). *Tackling the Demand that Fosters Human Trafficking*. Final Report, https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnadz753.pdf

U.S. Department of State. *2020 Trafficking in Persons Report: Bosnia and Herzegovina*, <https://www.state.gov/reports/2020-trafficking-in-persons-report/bosnia-and-herzegovina/>

U.S. Department of State. *2021 Trafficking in Persons Report: Bosnia and Herzegovina*, <https://www.state.gov/reports/2021-trafficking-in-persons-report/bosnia-and-herzegovina/>

Vrbaški, S. editor (2022). *Women's Rights in Western Balkans*, Kvinna till Kvinna, <https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2022/11/The-Kvinna-till-Kvinna-Foundation-Womens-Rights-in-Western-Balkans-2022.pdf>

Yonkova, N. et al (2017). *Analysis of the Victims' Rights Directive from a gender perspective*. European Institute for Gender Equality, <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/analysis-eu-directives-gendered-perspective>

Walby, S. et al (2016). *Study on the gender dimension of trafficking in human beings*. European Commission, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/study-gender-dimension-trafficking-human-beings_en

Zakonodavni resursi:

Ustav Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 25/2009

Krivični zakon Bosne i Hercegovine; Službeni glasnik BiH, br. 40/2015 i 35/2018

Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 76/2014, 46/2016 i 75/2017

Krivični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 64/2017 i 104/2018

Krivični zakon Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik BD BiH, br. 19/2020

Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 26/16, 89/18

Zakon o radu Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 1/2016, 66/2018, 91/2021

Zakon o radu Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik BD BiH, br. 34/2019, 2/2021, 6/2021, 15/2022

Zakon o ravnopravnosti spolova, Službeni glasnik BiH, br. 16/03, 102/09 i 32/10

Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni glasnik BiH, br. 59/09, 66/16

Ova publikacija je izrađena uz finansijsku podršku Evropske unije i Vijeća Evrope, kroz zajedničku akciju „Sprečavanje i borba protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“. Stavovi izraženi u ovoj publikaciji ni na koji način ne odražavaju službeno mišljenje bilo koje strane.

Vijeće Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Sastoji se od 46 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Vijeća Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, ugovor osmišljen za zaštitu ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadzire provedbu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Države članice Evropske unije odlučile su povezati svoja znanja, resurse i sudbine. Zajedno su izgradile zonu stabilnosti, demokratije i održivog razvoja, istovremeno održavajući kulturološku raznolikost, toleranciju i individualne slobode. Evropska unija predana je razmjeni svojih postignuća i vrijednosti sa zemljama i narodima izvan svojih granica.

www.europa.eu

Finansirano
od strane Evropske unije
i Vijeća Evrope

COUNCIL OF EUROPE

Implementirano
od strane Vijeća Evrope